

BOGDAN SUCHODOLSKI

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ - ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ*

Η επόμενη χρονιά έχει ανακηρυχθεί η χρονιά των νέων. Θα πρέπει να είναι μια χρονιά αυξημένης γνωστικής δραστηριότητας πάνω στην *προβληματική* των συνθηκών της ζωής των στάσεων και των βλέψεων της νεολαίας ολόκληρου του κόσμου, μία χρονιά σε πιο έντονες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που θα προορίζονταν, καλύτερα από ότι μέχρι τώρα, να υπηρετήσουν τους ίδιους τους νέους και το μέλλον του κόσμου μέσα στο οποίο κάνουν την εισοδό τους.

Η συγκριτική παιδαγωγική είναι άραγε έτοιμη να αναλάβει το μερίδιό της στην πραγματοποίηση αυτού του προγράμματος, είναι άραγε σε θέση να προσφέρει τη συνεισφορά της στη διαμόρφωση και τη λύση προβλημάτων τόσο δύσκολων και τόσο εκτενών αφού περιβάλλουν ολόκληρο τον κόσμο; Φαίνεται ότι η απάντηση δεν θα μπορούσε να είναι καταφατική.

1. Το κύριο πλαίσιο των ερευνών και της πραγματογνωμοσύνης της συγκριτικής παιδαγωγικής είναι το πεδίο της σχολικής πολιτικής (εκείνης) που ακμάζει και (εκείνης) που προβάλλουμε. Οι νέοι παρουσιάζονται μέσα σ' αυτή την προοπτική αποκλειστικά σαν ένα αντικείμενο των εκπαιδευτικών διαδικασιών και τούτο συμβαίνει κυρίως στο σχολείο· δεν αντιμετωπίζονται σφαιρικά, μ' ένα τρόπο που θα λάμβανε υπόψη του το σύνολο των συνθηκών της ύπαρξής τους και το σύνολο των τάσεων που ξεπερνούν αυτές τις συνθήκες· δεν δίνεται προσοχή στην παγκόσμια διάσταση αυτής της νεανικής προβληματικής, ούτε στο ρόλο της για το μέλλον του κόσμου. Σύμφωνα με την τρέχουσα αντίληψη τα υπάρχοντα εκπαιδευτικά συστήματα διαμορφώνουν πολύ καλά την νέα γενιά, σύμφωνα με τις υιοθετημένες και αμετάβλητες

* Ο B. Suchodolski είναι καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας. Πλήρες κείμενο της εναρκτήριας εισήγησης του 5ου Παγκόσμιου Συνεδρίου Συγκριτικής Παιδαγωγικής, Παρίσι, Ιούλιος 1984.

κοινωνικές αρχές· δεν βλέπουμε ότι ο μοντέρνος πολιτισμός βρίσκεται στο χείλος της αβύσσου. Προτείνουμε συχνότερα να διαμορφώσουμε στους νέους μια κομφορμιστική συμπεριφορά απέναντι στην πραγματικότητα, που είναι ωστόσο γεμάτη κινδύνους, ενώ αντίθετα χρειαζόμαστε κουράγιο και ελπίδα για να δημιουργήσουμε μια καινούργια τάξη πραγμάτων στον κόσμο. Ποιος, ανάμεσα στους παιδαγωγούς δοκίμασε να θεωρήσει τα προβλήματα της εκπαίδευσης των νέων κάτω απ' την οπτική της βελτίωσης του κόσμου και όχι —όπως συχνότερα συμβαίνει σε *συνάρτηση* με την προσαρμογή στις συνθήκες που επικρατούν; Ωστόσο φαίνεται προφανές ότι μια τέτοια προσαρμογή συνταιριάζεται με την αποτυχία της στάσης αναζήτησης ενός καλύτερου κόσμου (ΣΤΜ) και θέτει τέρμα στις βλέψεις των νέων, αναγγέλλοντας επίσης, στα σίγουρα, την καταστροφή του σύγχρονου πολιτισμού.

Η εισήγησή μου έχει την πρόθεση ακριβώς να παρουσιάσει τον προβληματισμό των νέων σαν προβληματισμό του μέλλοντος του ανθρώπινου κόσμου σ' αυτή τη γη. Είναι μεγάλες λέξεις, αλλά η ίδια η πραγματικότητα μας επιβάλλει σαν αναγκαίο να σκεφτόμαστε και να ενεργούμε μέσα σε διαστάσεις που ξεπερνούν τις γνωστές εμπειρίες, οι οποίες έχουν συσσωρευθεί μέσα σε μια πραγματικότητα που κυριαρχείται από τον κομφορμισμό και τον πραγματισμό.

2. Προκειμένου να κάνουμε ένα πρώτο βήμα στο δρόμο μιας τέτοιας ανάλυσης, ας συνειδητοποιήσουμε κατ' αρχήν τη δημογραφική κλίμακα της *προβληματικής των νέων*. Παιδιά και έφηβοι κάτω των 15 ετών αποτελούν το 36% του παγκόσμιου πληθυσμού, ο πληθυσμός κάτω των 30 ετών αποτελεί περίπου το 60% όλων των κατοίκων της γης. Σε μερικές περιοχές του κόσμου (η αύξηση του αριθμού των νέων) είναι ιδιαίτερα ορατή. Έτσι για παράδειγμα στην Ασία, στις χώρες της ASEAN¹ (Association des Nations de l'Asie du Sud-Est) των 88 εκατομμυρίων νέων από 13 ως 19 ετών. Αυτή η ομάδα αποτελεί το 50% των κατοίκων της Σιγκαπούρης, το 54% του πληθυσμού της Μαλαισίας, το 67% του πληθυσμού της Ταϊλάνδης.

Αυτό το μεγάλο κύμα των νέων μπαίνει στον σύγχρονο κόσμο. Εκείνος όμως το δέχεται ή μάλλον επαναστατεί εναντίον του; Όλοι μας διατηρούμε στη μνήμη μας τη μεγάλη αμφισβήτηση των νέων της δεκαετίας του '60 στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη. Όμως επρόκειτο για μια αμφισβήτηση εκ μέρους της σπουδαζουσας νεολαίας, της νεαρής ελίτ που προσπαθούσε να διαμορφώσει μια θεμελιακή κριτική του μοντέρνου πολιτισμού —κυρίως του καταναλωτικού μοντέλου της— και να αναδείξει στην πρακτική της ζωής νέες αξίες όπως αυτές της «κοινότητας» και «της αυθεντικής χαράς της υπαρ-

1. ΕΕΝΑΑ ('Ενωση των Εθνών της Νοτιο-Ανατολικής Ασίας).

ξης». Σήμερα η κριτική που εκδηλώνεται από τους νέους έχει πάρει ένα χαρακτήρα πιο νεανικό και πιο ρεαλιστικό. Αφορά τον σύγχρονο κόσμο στον οποίο μπαίνουν οι νέοι και που είναι ένας κόσμος σε κρίση· κρίση πολύμορφη, οικονομική και κοινωνική με διαφορετική ένταση στις διάφορες χώρες του κόσμου, μα που σχεδόν παντού διαμορφώνει δυσμενείς συνθήκες στη σύγχρονη ζωή και απαισιόδοξες προοπτικές για το μέλλον. Δεκάδες μελετών που πραγματοποιήθηκαν στην Ευρώπη, στην Αμερική, στην Ασία, στην Αφρική ζωγραφίζουν το πορτραίτο μιας νεολαίας χαμένης και αποθαρρυσμένης, αβέβαιης για το παρόν αλλά αβέβαιης, κυρίως, για ένα καλύτερο αύριο. Ενώ στην περίπτωση της Ευρώπης οι έρευνες μίλησαν για «σκεπτική γενιά», για αδιάφορους νέους, στις χώρες του τρίτου κόσμου έδειχναν ότι οι νέοι δεν έβλεπαν κανένα δρόμο που, ξεκινώντας από την πραγματικότητα της μιζέριας, της πείνας, της τεράστιας θνησιμότητας, του σκοταδισμού, θα μπορούσε να οδηγήσει στο μέλλον σε ανθρώπινες συνθήκες ζωής. Γνωρίζουμε καλά τα τρομακτικά νούμερα των στατιστικών που δείχνουν πόσα παιδιά πεθαίνουν από πείνα, πόσοι άνθρωποι υποσιτίζονται, πόσοι στερούνται κάθε ιατρική βοήθεια, πόσα εκατομμύρια άνθρωποι στερούνται κατοικίας, πώς αυξάνεται το νούμερο των αγραμμάτων. Τέτοιος είναι ο κόσμος στον οποίο μπαίνουν εκατομμύρια νέων στιγματισμένοι από τον υπερπληθυσμό και την υποταγή. Αυτό είναι το πεπρωμένο των χωρών που εξακολουθούν ακόμα να είναι καταδικασμένες στην μιζέρια, όπου οι νέοι αντιμετωπίζουν με ζήλεια και φθόνο τις πλούσιες χώρες. Στην πραγματικότητα το μέλλον σημαδεύεται από μια τεράστια δημογραφική άνοδο, ενώ σήμερα ο πληθυσμός του κόσμου είναι 4,5 δισεκατομμύρια, στο συναπάντημα του αιώνα μας με τον επόμενο θα έχει ανέβει στα 6,3 δισεκατομμύρια. Αυτή η αύξηση είναι πιο μεγάλη στις χώρες του τρίτου κόσμου (δηλ. στις πιο φτωχές χώρες). Στη δύση του αιώνα μας, ο πληθυσμός αυτών των χωρών θα ξεπεράσει τα 5 δισεκατομμύρια.

Ποιες συνθήκες ζωής θα βρουν οι νέοι σ' αυτό τον κόσμο που μας τρομάζει;

Είμαστε συνηθισμένοι να χρησιμοποιούμε την γλώσσα της πολιτικής των συγκρούσεων που δημιουργούνται ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες χώρες και τις αναπτυγμένες, ανάμεσα στις φτωχές χώρες και τις πλούσιες. Ανάμεσα στο στερημένο Νότο και στο Βορρά που κατασπαταλά όλα τα είδη των αγαθών. Αλλά σπάνια συνειδητοποιούμε ότι αυτοί οι όροι αναφέρονται σε συγκεκριμένες καταστάσεις ανθρώπινων όντων που ζουν σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου, ότι εκφράζουν την τύχη τους. Αυτές οι καταστάσεις παραμορφώνουν την ανάπτυξη των νέων τόσο εξαιτίας της υπέρμετρης προφοράς αγαθών όσο και εξαιτίας της αμέτρητης μιζέριας.

Ιδιαίτερα δραματική γίνεται η μιζέρια των νέων στην Ασία, την Αφρική,

και την Νότια Αμερική, στις περιοχές άρα του κόσμου όπου οι δυσκολίες της ζωής είναι πιο μεγάλες και η πιθανότητα να ξεπεραστούν είναι η πιο μικρή. Όλες οι μελέτες που αναφέρονται στους νέους αυτών των χωρών δείχνουν την έλλειψη ενθαρρυντικών προοπτικών και την άποψη που επικρατεί εκεί σύμφωνα με την οποία η ζωή έχει παραμείνει σημαδεμένη από μια αναπότρεπτη αναγκαιότητα. Αυτό που (τελικά) φαίνεται να είναι το πεπρωμένο της νεολαίας, είναι η ολοκληρωτική της εξάρτηση.

3. Αυτή η απαισιοδοξία βρίσκεται την επιβεβαίωσή της στην διάρκεια των πρώτων χρόνων της ζωής των νέων. Η είσοδος τους μέσα στον κόσμο των ενήλικων είναι πριν απ' όλα, είσοδος στην αγορά εργασίας. Ένα επάγγελμα καλά διαλεγμένο και καλά αμειβόμενο εξασφαλίζει την ανεξαρτησία, επιτρέπει την δημιουργία οικογένειας, την επιβεβαίωση της ίδιας τους της προσωπικότητας. Ωστόσο ένα μέρος μονάχα των νέων μπορούν να βρουν μια τέτοια ευκαιρία. Οι περισσότεροι είναι αναγκασμένοι να δεχθούν οποιαδήποτε δουλειά, η οποία δεν αντιστοιχεί στα προσόντα τους ή δεν απαιτεί κανένα προσόν. Σε πάρα πολλές χώρες οι νέοι εργάτες αντιμετωπίζονται ιδιαίτερα άσχημα. Αυτοί σπάνια βρίσκουν στις διάφορες επιχειρήσεις τις φροντίδες και την βοήθεια την οποίαν θα είχαν ανάγκη για να κάνουν ένα πολύ καλό επαγγελματικό ξεκίνημα που θα επιτρέπει την επιτυχία. Η αρχή της επιλογής του επαγγέλματος σε συνάρτηση με τις ικανότητες και τα γούστα μοιάζει όλο και πιο πολύ ουτοπική. Οι εκπαιδευτικές διαδικασίες που προετοιμάζουν για την επιλογή του επαγγέλματος είναι όλο και περισσότερο σπάνιες. Ο μεγάλος ενθουσιασμός που προκλήθηκε εδώ και μερικά χρόνια στους παιδαγωγικούς κύκλους, από την ιδέα του εκ των προτέρων επαγγελματικού προσανατολισμού που ακολούθησε το σχολείο για πολλά χρόνια, έχει σβήσει σχεδόν ολοκληρωτικά.

Η είσοδος στην αγορά εργασίας είναι όλο και πιο συχνά συγκυριακή και ρυθμιζόμενη από τις συνθήκες. Η πίεση των συνθηκών είναι τόσο πιο μεγάλη, όσο ο κίνδυνος της ανεργίας απειλεί μέσα σε ολόκληρο τον κόσμο εκατομμύρια νέους. Υπολογίζεται ότι 120 εκατομμύρια νέων ανθρώπων απειλούνται από το δράμα της ανεργίας στις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Τίποτα δεν αναγγέλλει ότι οι κοινωνίες του σύγχρονου κόσμου απομακρύνονται από αυτήν την καταστροφή. Αντίθετα κάτω από την προοπτική της νέας τεχνολογικής επανάστασης, της επανάστασης των μικροϋπολογιστών, πλησιάζει όχι μόνο μια αύξηση της ανεργίας, αλλά επίσης μια νέα παραλλαγή αυτής, η ανεργία στις δομές (le chômage structurel).

Πώς πρέπει να ζήσουν τα εκατομμύρια των νέων που δεν βρίσκουν δουλειά; Αυτή η ερώτηση περιλαμβάνει όχι μόνο το πρόβλημα της εξοικονόμησης των προς το ζειν, αλλά επίσης και κυρίως το πρόβλημα της διαμόρφωσης της προσωπικότητάς τους, της στάσης τους προς τον κόσμο, της σχέσης τους

με τα άλλα ανθρώπινα όντα. Η ζωή χωρίς δουλειά είναι στην πραγματικότητα μια ζωή μιας βαθιάς αναπηρίας.

Η ανεργία γίνεται ταυτόχρονα ένας παράγοντας που τους υποχρεώνει να αναζητούν δουλειά έξω από την ίδια τους τη χώρα. Ένα δραματικό φαινόμενο του αιώνα μας είναι η μετανάστευση των νέων που διασχίζουν τον κόσμο ολόκληρο, δουλεύοντας σε οποιαδήποτε θέση σε χώρες μακρινές και ξένες. Αυτοί οι εργαζόμενοι χάνουν την επαφή με τον πολιτισμό τους και τα ιθαγενή έθιμά τους, δεν αφομοιώνονται στο καινούργιο περιβάλλον που τους μεταχειρίζεται με αδιαφορία και κακοβουλία, και *μάλιστα* με έναν τρόπο εχθρικό. Κάτω από αυτές τις συνθήκες μια ζωή πραγματικά ανθρώπινη γίνεται αδύνατη.

4. Στην οικονομική κρίση προστίθεται η κοινωνική κρίση. Αυτή εκφράζεται διαφορετικά ανάλογα με τη χώρα κι αυτό γιατί διαφορετικές είναι οι ισορροπίες των δυνάμεων κάθε χώρας, διαφορετικές οι εντάσεις που εμφανίζονται σε κάθε μια. Το κοινό ωστόσο στοιχείο σε όλες τις χώρες είναι πάντα ο αγώνας για τη δικαιοσύνη, που διεξάγεται μέσα στις συνθήκες της βίας, που ασκείται από ανθρώπους ενάντια σε άλλα, ανθρώπινα όντα, ο αγώνας ενάντια στην εκμετάλλευση που σφετερίζεται τον κοινό πλούτο, ο αγώνας για την ανεξαρτησία και τις εθνικές ελευθερίες που παραβιάζονται από τις πιο δυνατές χώρες με ιμπεριαλιστική και νεοαποικιακή πολιτική.

Πού είναι η θέση της νεολαίας μέσα σ' αυτόν τον κόσμο που διασχίζεται από το μεγάλο κύμα της επανάστασης; Είναι, προφανώς, με το μέρος των καινούργιων δυνάμεων, κοντά στα οράματα μιας νέας ανθρώπινης τάξης σε ολόκληρο τον κόσμο. Η ανάλυση των βιογραφιών των κυριότερων αρχηγών των χωρών του τρίτου κόσμου και των στρατευμένων υποστηρικτών τους δείχνει ότι σ' όλες τις περιπτώσεις πρόκειται για ανθρώπους που δραστηριοποιούνται σε ηλικία κάτω των 30 ετών. Και πόσες καταστροφές και αποτυχίες σ' αυτή τη δύσκολη δραστηριότητα, πόσα λάθη και απογοητεύσεις, πόσες μάχες μάταιες, πόσες αδελφοκτονίες, πόσες αντιπαραθέσεις με νέους της άλλης πλευράς του οδοφράγματος — μερικές φορές τυφλωμένους και φανατικούς, άλλες φορές υποκινημένους από καλές προθέσεις;

Ως παιδαγωγοί οφείλουμε να γνωρίζουμε πώς να ξεπερνάμε το πολιτικό σχήμα για να φτάσουμε στο βάθος των ηθικών κινήτρων των νέων που τους προσανατολίζουν προς αυτές ή εκείνες τις δραστηριότητες. Οφείλουμε επίσης να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε — αν όχι — να δικαιολογήσουμε το κίνητρο της ατομικής και ομαδικής τρομοκρατίας, κυρίως αν αυτή η τρομοκρατία είναι μια μορφή πάλης ενάντια στην θεσμική τρομοκρατία, δηλαδή ενάντια σε μια μορφή τρομοκρατίας του κράτους.

5. Όμως η είσοδος των νέων μέσα στον κόσμο των ενηλίκων δεν είναι μονάχα η είσοδος στην αγορά της εργασίας και η συμμετοχή στις κοινωνικές

συγκρούσεις. Είναι επίσης η είσοδος σε μια πραγματικότητα που ξεπερνά τις πολιτικές συγκρούσεις, σε μια πραγματικότητα που κατακυριεύεται από τους πολέμους που βρίσκονται σε εξέλιξη και από εκείνους που προετοιμάζονται, σε μια πραγματικότητα παραμορφωμένη από τον αγώνα των εξοπλισμών. Φαίνεται ότι από το τέλος του πολέμου του 1945 δεν υπήρξε ούτε μια μοναδική ημέρα ειρήνης στον κόσμο. Και στα σίγουρα ούτε μια ημέρα όπου η παγκόσμια ειρήνη να μην απειλήθηκε — πώς να ζήσει κανείς μέσα σ' ένα τέτοιο κόσμο; Μπορούν οι νέοι να δεχτούν ένα κόσμο που, οποιαδήποτε στιγμή μπορεί να τους καλέσει στα στρατόπεδα των στρατιωτικών αντιπαράθεσεων απαιτώντας τη θυσία της ζωής τους; Τι απογίνεται η εκπαίδευση σ' ένα κόσμο όπου ο πόλεμος δεν είναι μόνο μια παγκόσμια και διαρκής απειλή, αλλά επίσης, για την κοινή γνώμη, η πιο υψηλή δοκιμασία της αξίας του ανθρώπου; Το θάρρος, η αφοσίωση, η αδελφосύνη βρίσκονται πολύ ψηλά στον κατάλογο των αρετών — όμως πολύ σύντομα γίνονται αντικείμενα εκμετάλλευσης από τον εθνικιστικό φανατισμό, από την ιμπεριαλιστική πολιτική. Σ' αυτήν την κατάσταση καταλαβαίνουμε εύκολα την διαμαρτυρία που οι νεαροί Αμερικανοί εξέφρασαν εδώ και μερικά χρόνια: δεν θέλουμε να πεθάνουμε στο Βιετνάμ. Σήμερα σ' ένα έργο βαθυστόχαστο, ο Robert Altman δείχνει τη διαδικασία αποσύνθεσης της προσωπικότητας των νέων που καλούνται να υπηρετήσουν την στρατιωτική τους θητεία και προσμένουν το θάνατο ή την ευκαιρία να σκοτώσουν άλλους. Πιστοί στις υψηλές παραδόσεις του πατριωτικού ηρωισμού, σπάνια αντιλαμβανόμαστε το γεγονός ότι μια παρόμοια εκπαίδευση στο θάνατο αφορά εκατομμύρια νέους.

Και όχι μόνο μέσα στους στρατώνες. Όλη η επιστήμη σχεδόν και όλη η οικονομία είναι σήμερα στρατολογημένες στις προετοιμασίες του πολέμου. Οι νέοι, οι πιο προικισμένοι βρίσκονται αντιμέτωποι στο κατώφλι της επιστημονικής τους δραστηριότητας με το δραματικό ερώτημα σε τι θα χρησιμεύσουν οι έρευνές τους στη Φυσική και στη Χημεία. Θα χρησιμεύσουν άραγε στους ανθρώπους ή στην καταστροφή του ανθρώπου από τον άνθρωπο; Αυτές οι δύο ωστόσο επιστήμες δεν είναι οι μόνες που εμπλέκονται στην πολιτική των εξοπλισμών. Έχουμε πράγματι πει πολύ επίκαιρα ότι οι πόλεμοι έχουν προετοιμαστεί στη νοοτροπία των ανθρώπων, πριν παιχτούν στα πεδία της μάχης. Έτσι λοιπόν, τόσο οι κοινωνικές επιστήμες, η ιστορία, όσο και η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, είναι στρατολογημένες στις προετοιμασίες του πολέμου. Η συμμετοχή των πνευματικών ανθρώπων σε αυτό το είδος της δραστηριότητας ονομάστηκε άλλοτε η προδοσία των διανοουμένων. Δεν συμβαίνει άραγε το ίδιο και σήμερα;

Οι νέοι επιστήμονες ωστόσο δεν είναι οι μόνοι που συμμετέχουν σε αυτήν την εκπαίδευση στο θάνατο. Στην πραγματικότητα τεράστια πεδία της βιομηχανίας είναι δεσμευμένα στην υπηρεσία της πολιτικής των εξοπλι-

σμών. Εκατομμύρια άνθρωποι δουλεύουν σήμερα στην βιομηχανία των εξοπλισμών, ή σε εκείνη που υποστηρίζει τους εξοπλισμούς. Και έχουμε σταματήσει να είμαστε ευαίσθητοι στο τραγικό παράδοξο ότι οι μεγαλύτερες κατακτήσεις της επιστήμης και της τεχνολογίας του αιώνα μας, που απαιτούν για να γίνουν την πιο ποιοτική εργασία του ανθρώπου, εκφράζονται κατευθείαν και πρωταρχικά με την μορφή της προετοιμασίας του έργου της καταστροφής.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι νέοι των εργαστηρίων έρευνας που έχουν προορισμό να υπηρετήσουν στην επέκταση του ανθρώπινου βασιλείου στο κοσμικό σύμπαν (cosmos), γίνονται συνυπεύθυνοι για την προετοιμασία των διαστημικών πολέμων· και οι νέοι που απασχολούνται στην βιομηχανία, που έχει προορισμό να ικανοποιεί και εξευγενίζει τις ανάγκες των ανθρώπων, υπηρετούν την καταστροφή και το θάνατο κατασκευάζοντας τα τανκς και τα αεροπλάνα, τα καράβια του πολέμου και τους πυραύλους.

6. Η επίκληση αυτών των λίγων παραδειγμάτων δείχνει καλά ότι η είσοδος των νέων στον σύγχρονο κόσμο, που είναι γεμάτος συγκρούσεις και βρίσκεται σε κρίση, είναι δύσκολη. Αντίθετα προς τις αισιόδοξες απόψεις της εκπαιδευούσας Πολιτείας (de la cité éducative), είμαστε μάλλον πεπεισμένοι ότι οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες καθιστούν το περιβάλλον της ζωής μια δυσμενή πραγματικότητα για τις διαδικασίες ανάπτυξης που ταιριάζει στους νέους ανθρώπους.

Μπορούμε, —ή καλύτερα θα ξέρουμε— εμείς, οι παιδαγωγοί να τους βοηθήσουμε με κάποιο τρόπο; Διακρίνουμε άραγε κοινωνικούς παράγοντες που, παρά τις πιέσεις της πραγματικότητας, μαθαίνουν να ζουν, και να ζουν με έναν τρόπο αξιοπρεπή και με αξία; Αναζητώντας τέτοιους μορφωτικούς παράγοντες ξαναβρίσκουμε πριν απ' όλα την οικογένεια. Ο ρόλος της οικογένειας στην αγωγή της νέας γενιάς αποτελεί το μεγάλο παγκόσμιο πρόβλημα. Δυστυχώς, όλα δείχνουν ότι η σύγχρονη νεολαία, αμφισβητώντας τον κόσμο μέσα στον οποίο μπαίνει, διαμαρτύρεται επίσης ενάντια στους ίδιους τους γονείς της που έχουν κάνει τον κόσμο ακριβώς όπως είναι: απάνθρωπο, ξένο, εχθρικό, καταστροφικό κάθε πράγματος που είναι πολύτιμο στη ζωή. Στο συνέδριο της «Ομοσπονδίας των Παγκόσμιων Μελλοντολογικών Σπουδών»², που έγινε τον περασμένο χρόνο στην Στοκχόλμη, οι νέοι του Παν/μίου είπαν ξεκάθαρα σε μας, τους γέροντες: δεν θέλουμε τον κόσμο σας, στον οποίο πρέπει να πεθαίνουμε για τους *Μαλουινούς*³ και δεν θέλουμε το μέλλον του, θέλουμε έναν άλλο κόσμο. Στο βιβλίο του ο πλανήτης των νέων, ο κ. Jean Duvignaud

2. World Futures Studies Federation.

3. Κάτοικοι του StMala και του Ile de Villaine (ΣΤΜ).

τιτλοοόρησε ένα από τα κεφάλαια «Η δίκη των πατέρων» και δεν δίστασε να ορίζει την νεολαία με αναφορά σε αυτή ακριβώς τη σύγκρουση. Έγραψε: Η νεολαία δεν είναι ένα κράτος, δεν είναι μια τάξη. Δεν περιορίζεται σε μια στατιστική της ηλικίας. Είναι κατ' αρχήν, σιωπηρά ή όχι, η δίκη της προηγούμενης γενιάς».

Μήπως, ίσως, το σχολείο είναι σε θέση να διαμορφώσει τη στρατηγική της αξιοπρεπούς ζωής μέσα σ' αυτόν τον δύσκολο κόσμο; Είναι ανέφελο να θυμήσουμε εδώ ποιας βίαιης κριτικής υπήρξε αντικείμενο το σχολείο του καιρού μας. Ακόμα και αν δεν δεχόμαστε τα πολύ ριζοσπαστικά συμπεράσματα του Έλλιτς, υπάρχουν πάρα πολλές άλλες μελέτες που κάνουν φανερή την κρίση του σχολείου, κυρίως ως εκπαιδευτικού θεσμού.

Αυτήν την άποψη συμμερίζονται πολλοί γονείς. Το βιβλίο με τίτλο «Το σχολείο σε αμφισβήτηση» που εκδόθηκε από το λαϊκό κίνημα των οικογενειών στην Ελβετία, είναι ένα μεγάλο κατηγορητήριο του σχολείου, των προγραμμάτων του, των μεθόδων του, της περιορισμένης εμβέλειας της επίδρασής του. Ο ρόλος του σχολείου στον προσανατολισμό στη ζωή χαρακτηρίστηκε συνοπτικά ως εξής: το σχολείο δεν ευνοεί ούτε την αλληλεγγύη, ούτε την υπευθυνότητα, ούτε την δημοκρατία. Δεν προκαλεί επομένως τη δέσμευση».

Πιο βίαιες ακόμα είναι οι γνώμες των νέων. Υποστηρίζουν ότι είναι υποχρεωμένοι να σπουδάζουν στο σχολείο εκείνο που δεν θέλουν να ξέρουν και δεν το χρειάζονται καθόλου· και δεν μαθαίνουν εκείνο ακριβώς που θα τους βοηθούσε να βρουν το δικό τους δρόμο στη ζωή. Αυτή η άποψη επιβεβαιώνεται στα μεγάλα κινήματα της νεολαίας που αμφισβητεί, που προσπαθεί να χτίσει και να πραγματοποιήσει το δικό της όραμα για μια ζωή με αξία, όραμα που δεν έχει καμιά σχέση με τις σχολικές κατευθύνσεις. Η αυθεντική ζωή των νέων ξετυλίγεται έξω από το σχολείο. Ενδεικτική αυτής της κατάστασης είναι και η εχθρότητα των παιδαγωγών του σχολείου μπροστά στα κινήματα των νέων. Εκείνο που μας βάζει σε σκέψεις είναι ακριβώς πως οι διδάσκοντες δεν έχουν συνειδητοποιήσει την αμφισβήτηση των νέων της δεκαετίας του '60 και των μεταγενέστερων χρόνων. Το σχολικό εκπαιδευτικό σύστημα έχει μείνει σχεδόν απaráλλακτο.

Όταν μιλάμε για το σχολείο δεν μπορούμε, τέλος, να ξεχνάμε ότι αυτός ο θεσμός δεν είναι διόλου διεθνής σε παγκόσμια κλίμακα. Στις αναπτυγμένες χώρες συμπεριλαμβάνει όλους τους νέους κάτω των 16 χρόνων. Στις χώρες του τρίτου κόσμου η υποχρεωτική εκπαίδευση περιλαμβάνει πολύ μικρές ηλικίες. Εκατομμύρια νέων βρίσκονται έξω από το σχολείο, εκατομμύρια το εγκαταλείπουν σε πρώιμο στάδιο της ζωής τους. Κάτω από τέτοιες συνθήκες, το σχολείο δεν είναι ένας υπολογίσιμος παράγοντας της εκπαίδευσης.

Τι απομένει; Απομένει ακόμη το πολιτιστικό περιβάλλον μέσα στο

οποίο ζουν και μεγαλώνουν οι νέοι. Αυτό όμως χρησιμεύει πράγματι στην ανάπτυξη τους; Αναζητώντας μια απάντηση σε αυτή την ερώτηση φθάνουμε στις μεγαλύτερες και πιο δραματικές συγκρούσεις του μοντέρνου κόσμου. Ο επιστημονικός και τεχνολογικός πολιτισμός, ο βιομηχανικός πολιτισμός απλώνεται σε όλη τη γη, η οποία γίνεται έτσι ένα πεδίο ανταλλαγών ιδιών ή παρόμοιων υλικών αγαθών. Κάτω από αυτές τις συνθήκες διαμορφώνεται ένα ορισμένο επίπεδο ζωής, αρκετά γενικευμένο στις πλούσιες χώρες και αντικείμενο ζήλειας κι έντονης επιθυμίας για τις φτωχές χώρες. Ο τρόπος ζωής, εναρμονισμένος προς το μοντέλο κατανάλωσης, που έχει διαμορφωθεί στις δυτικές χώρες, απλώνεται σε ολόκληρο τον κόσμο. Η ελκτική του δύναμη κινητοποιεί εκατομμύρια ανθρώπους να καταβάλλουν προσπάθειες που θα τους επέτρεπαν να ζήσουν ακριβώς κατ' αυτόν τον τρόπο. Βλέπουμε να εντείνονται οι συγκρούσεις ανάμεσα σε αυτό το μοντέλο ζωής και τις παραδόσεις του ιθαγενούς και τοπικού πολιτισμού, την φυλετική και λαϊκή παράδοση, καθώς και την εθνική παράδοση. Ο κλεισμένος στον εαυτό του κόσμος τους μοιάζει γερασμένος και ξεπερασμένος. Τη γοητεία ασκούν τώρα οι φωτεινές επιγραφές του σύγχρονου, απόμακρου, κοσμοπολίτικου πολιτισμού, ο καταναλωτικός τρόπος ζωής.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες πραγματοποιείται —κυρίως ανάμεσα στους νέους— η διαδικασία πολιτιστικής μετανάστευσης κατά τη διάρκεια της οποίας ο ιθαγενής πολιτισμός χάνει την μορφωτική του δύναμη και ο κοσμοπολίτικος πολιτισμός δεν δημιουργεί στη θέση του τίποτε αξιόλογο. Μια τέτοια παρεκτροπή στον κόσμο είναι σήμερα —και όχι μόνο στους νέους— το σημάδι της πνευματικής κρίσης του κόσμου. Η Ευρώπη που δημιούργησε τον επιστημονικό-τεχνολογικό και βιομηχανικό πολιτισμό που κυριεύει τον κόσμο, δεν έχει δημιουργήσει ιδέες, με την βοήθεια των οποίων οι άνθρωποι θα κατάφεραν να τον καθοδηγήσουν για το παγκόσμιο καλό, ιδέες χάρη στις οποίες θα ήξεραν πώς θα ζήσουν.

Ο κύκλος των παρατηρήσεών μας κλείνει μ' ένα απαισιόδοξο τόνο. Η είσοδος των νέων μέσα σ' αυτόν τον κόσμο των συγκρούσεων και των κρίσεων είναι δύσκολη και αποδιοργανώνει την ανάπτυξή τους. Οι εκπαιδευτικοί παράγοντες, η οικογένεια, το σχολείο, το πολιτιστικό περιβάλλον απογοητεύουν. Τελικά οι νέοι απόμειναν μοναχικοί χαμένοι, διχασμένοι σε μια σχέση εξάρτησης από τις συνθήκες, την μοίρα καμιά φορά ακόμα και τη βία.

7. Υπάρχει κανένα διέξοδο από αυτό τον φαύλο κύκλο; Χρησιμοποιήσαμε στον τίτλο αυτής της εισήγησης, δίπλα στον όρο «εξάρτηση», το αντίθετό του «ανεξαρτησία». Τι πρέπει αυτό να σημαίνει;

Ας ξαναγυρίσουμε για μια στιγμή στις σκέψεις μας πάνω στην κρίση του σύγχρονου πολιτισμού και πάνω στην ουσία του. Ας πούμε απλά: ο σύγχρονος πολιτισμός είναι ένα μεγάλο, θαρραλέο και παρακινδυνευμένο έργο του

ανθρώπινου πνεύματος. Είναι το προϊόν της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Αλλά η τύχη του —και η τύχη όλων μας— εξαρτάται από ένα πράγμα: από την δεξιότητά μας να τον καθοδηγούμε για το καλό των ανθρώπων. Αυτό πάει να πει ότι η αρχή (που πρέπει να καθοδηγήσει την μεταγενέστερη ανάπτυξη του πολιτισμού και που θα προσφέρει ασφάλεια σε όλους μας) είναι το κοινοτικό πνεύμα. Η δημιουργικότητα και το κοινό πνεύμα. Αυτές είναι οι πιο βαθιές βάσεις των προοπτικών του μέλλοντος.

Ας θεωρήσουμε το πράγμα από την σκοπιά των προβλημάτων των νέων του σήμερα, και θα δούμε τη λάμψη της αισιοδοξίας με την οποία θα ήθελα να τελειώσω τις παρατηρήσεις μου. Για να κάνουμε μια τέτοια ανάλυση, πρέπει πρώτα απ' όλα να διακρίνουμε την έννοια «νέος» από την έννοια «νεότητα».

Αυτή η διάκριση γίνεται βέβαια με ένα τρόπο ικανοποιητικά ευκρινή στις διάφορες γλώσσες (είναι ωστόσο μια διάκριση ουσιαστική) γιατί η έννοια «νέοι» αφορά στα άτομα μιας κατηγορίας συγκεκριμένης ηλικίας, ενώ η έννοια «νεότητα» χαρακτηρίζει μια ορισμένη στάση μπροστά στη ζωή, έναν ορισμένο τρόπο ζωής και δράσης· αυτός δεν αφορά αναγκαστικά στους νέους ανθρώπους.

Αυτός ο ορισμός της έννοιας νεότητα περικλείνει κάθετι που είναι απαραίτητο για την μεταγενέστερη ανάπτυξη του μοντέρνου πολιτισμού —δηλαδή την τόλμη της δημιουργικότητας και την κοινότητα των ανθρώπων οι οποίοι συνδέονται μεταξύ τους με φιλία. Πρόκειται για τόλμη στις επιστημονικές έρευνες τις απελευθερωμένες από εμπόδια που επιβάλλονται από την «κούρσα» των εξοπλισμών· πρόκειται για την χαρά της γνώσης κι όχι για το κέρδος που προκύπτει από την επικράτηση του ανθρώπου πάνω στη φύση, επικράτηση που καταλήγει στην καταστροφή της. Πρόκειται για τις τεχνικές εφευρέσεις με την προμηθεϊκή έννοια και όχι για κείνες που γίνονται στην υπηρεσία της επικράτησης των ανθρώπων πάνω στους ανθρώπους· πρόκειται για τον προσανατολισμό της γνώσης προς την σοφία που οφείλει να προσδιορίζει τον τρόπο της καθημερινής ζωής. Μέσα απ' αυτή την οπτική, η επιστήμη και η τεχνολογία συναπαντούν την τέχνη, το δεύτερο μεγάλο πεδίο της ανθρώπινης δημιουργικότητας.

Τέτοιο ακριβώς είναι το περιεχόμενο των στάσεων της νεολαίας· δηλ. οι στάσεις δεν είναι ούτε κερδοσκοπικές (ούτε όργανα στην υπηρεσία του κατεστημένου). Όμοια αυτή η στάση⁴ περιέχει την ένωση του ανθρώπου με τον άνθρωπο, την συνάντηση —όπως το είπε ο Μ. Buber— του «εγώ με το εσύ» περιέχει επίσης την διαδικασία της «προσωπικής» ανάπτυξης χάρη στην

4. που χαρακτηρίζει τους ανθρώπους που αποτελούν την νεολαία.

κοινότητα των συναισθημάτων και των πράξεων: Έτσι ακριβώς φαντάζονταν την ζωή οι ομάδες των νέων που αμφισβητούσαν τις χρησιμοθηρικές αρχές της ζωής, ενώ αναφέρονταν σε σύνολο μέσων για την επιβίωση καθώς και τον τρόπο μεταχείρισης των άλλων, δηλ. ως σύμμαχους ή ως εχθρούς, ποτέ όμως ως φίλους. Στην οργανωμένη και θεσμοθετημένη κοινωνία, ο καθένας οφείλει να αναλάβει μια καθορισμένη λειτουργία, ο καθένας οφείλει να παίξει έναν ορισμένο ρόλο. Από την σκοπιά της νεολαίας ωστόσο, το σημαντικό είναι να *μάθουμε* να βγάζουμε αυτές τις μάσκες λειτουργιών και ρόλων, να *μάθουμε* να χτίζουμε μια απλή ανθρώπινη κοινότητα ανάμεσα στους ανθρώπους εδώ και τώρα, αλλά επίσης και κάπου μακριά στη γη γιατί και εκεί ακόμα βρίσκονται αδέρφια μας.

8. Πού οδηγούν αυτές οι παρατηρήσεις, μπορούν να ρωτήσουν με ανησυχία μερικοί ακροατές. Προς ποιες ουτοπικές προοπτικές καλεί τους παιδαγωγούς αυτός ο καινούργιος μύθος των νέων, αυτό το εγκώμιο της νεότητας των νέων και της νεολαίας του κόσμου;

Αυτές οι παρατηρήσεις δεν οδηγούν στον δρόμο της ουτοπίας, η οποία κάπου-κάποτε, σε μακρινά και άγνωστα νησιά, θα είχε αποκαλύψει το παράξενο βασίλειό της. Κανείς δεν αποφαιένται ότι οι εκατοντάδες εκατομμύρια νέοι, που κατοικούν τον πλανήτη μας, είναι ώριμοι για την πραγματοποίηση του προγράμματος της νεολαίας του κόσμου. Οι κοινωνιολόγοι διακρίνουν την προσέγγιση του όρου «νεολαία» ως όρου που περιλαμβάνει όλους εκείνους που ανήκουν σε ομάδα μιας συγκεκριμένης ηλικίας, από εκείνη την προσέγγιση που αποκτά οντότητα ορίζοντας ως νεολαία μια ομάδα ανασυνταγμένων που έχει συνείδηση της ιδιαιτερότητάς της και των σκοπών της, μια ομάδα που γίνεται το υποκείμενο ενεργειών που στοχεύουν στο να μεταβάλουν την πραγματικότητα.

Ξεκινώντας από αυτή την άποψη, δεν είμαστε υποχρεωμένοι όταν μιλάμε για τους νέους, να θεωρούμε το σύνολο των νέων στη στατιστική τους μάζα. Όμως μπορούμε να αναζητούμε, ανάμεσα σε αυτούς, τους συνεργάτες για πράξεις που στοχεύουν στο να βελτιώσουν το σύγχρονο πολιτισμό. Ο αείμνηστος Aurelio Peccei είχε δίκιο όταν, στο πλαίσιο της «Λέσχης της Ρώμης» είχε πάρει την πρωτοβουλία να οργανώσει επιλεγμένους νέους του κόσμου, στο όνομα ενός καλύτερου μέλλοντος. Αυτό το πρόγραμμα είναι γνωστό με το όνομα Forum Humanum και έπρεπε να είναι ένα πρόγραμμα βελτίωσης του πολιτισμού που βρισκόταν σε απειλή και συγχρόνως ένα πρόγραμμα δέσμευσης engagement των καλύτερων δυνάμεων των νέων.

Θα λέγαμε, στη γλώσσα που χρησιμοποιείται σε αυτή την εισήγηση ότι πρόκειται για ένα πρόγραμμα δράσης μέσω του οποίου οι νέοι του σύγχρονου κόσμου μπορούν να περισώσουν τη νεότητά τους, που απειλείται από την πραγματικότητα στην οποία ξεκινούν την ώριμη ζωή τους. Ένα τέτοιο πρό-

γραμμα είναι βασικά ταυτόσημο με το πρόγραμμα των προσπαθειών που καταβάλλονται με σκοπό τη βελτίωση του κόσμου. Το κλειδί του μέλλοντος των ανθρώπων πάνω στη γη βρίσκεται στην ένωση των προσπαθειών που στοχεύουν στη βελτίωση του πολιτισμού και εκείνων που προτείνουν την σωτηρία της νεότητας των νέων.

9. Θα υπάρξουν αυτοί που θα ρωτήσουν ίσως: *τι δουλειά έχουμε εμείς οι παιδαγωγοί με αυτά τα μεγάλα προβλήματα του πολιτισμού που έχει παραστρατήσει από τον καλό δρόμο;* Και όμως ενάντια στις τάσεις για ουδετερότητα, είναι χρέος των παιδαγωγών να σταθούν στο πλάι των νέων στις δύσκολες στιγμές τους απαιτώντας από αυτούς αποφασιστικότητα, όσον αφορά στο δρόμο στον οποίο οφείλουν να δεσμεύσουν την ζωή τους. Ας θυμηθούμε εξάλλου ότι μεγάλοι παιδαγωγοί ήταν πάντα αυτής της γνώμης. Ο Comenius είναι εκείνος που συνήγαγε, μέσα ακριβώς από το αξίωμα *enendatio rerum humanarum*, το έργο της αγωγής. Τραβώντας αυτόν τον δρόμο, θα έπρεπε να ασχοληθούμε με την Συγκριτική Παιδαγωγική κατά τρόπο που θα επέτρεπε να γνωρίσουμε τις σχέσεις που παρεμβαίνουν ανάμεσα στην ευπείθεια που δείχνουν οι νέοι απέναντι στην υπάρχουσα πραγματικότητα, και στο κουράγιο να δημιουργούν μια πραγματικότητα νέα, ανεξάρτητη.

Για να γνωρίσουμε αυτές τις σχέσεις, θα ήταν επιβεβλημένο να επαναπροσανατολίσουμε την κατεύθυνση των ερευνών που γίνονται στο πεδίο της Συγκριτικής Παιδαγωγικής. Η Συγκριτική Παιδαγωγική απέβλεπε μέχρι τώρα στο να συγκρίνει τα σχολικά συστήματα, να αναλύει την εκπαιδευτική πολιτική και μελετούσε τις αρχές σχεδιασμού των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Σήμερα θα έπρεπε να προσανατολίσουμε τις συγκριτικές έρευνες προς τα πεπρωμένα των νεαρών θυμάτων του χάους του κόσμου, και προς την κλήση (vocation) των νέων, όντας πηγές νεότητας που έχει αποστολή να βελτιώσει τον κόσμο.

Δύο ομάδες προβλημάτων είναι εδώ ιδιαίτερα σημαντικές. Η πρώτη αφορά τη διαρκή πολιτιστική μόρφωση. Πολλές διαδοχικές συνδιασκέψεις της UNESCO στην Ασία, την Αφρική, τα νησιά της Καραϊβικής, το Ελσίνκι, το Παρίσι, τη Βαγδάτη, έδειξαν τη θεμελιώδη σημασία μιας τέτοιας εκπαίδευσης. Σε μια από τις διακηρύξεις που υιοθετήθηκαν (σ' αυτές τις συνδιασκέψεις) ειπώθηκε το εξής: «Ο άνθρωπος θα ελευθερωθεί μέσα από τα δικά του δημιουργήματα: μέσα από τον πολιτισμό». Διαπιστώθηκε δε σε μια άλλη διακήρυξη πως η διαρκής εκπαίδευση επιτρέπει «να επαναβεβαιώσουμε την πίστη μας σε μια κοινωνία πραγματικά ανθρώπινη, που να χαρακτηρίζεται από την αποδοχή και την ποικιλία της πολιτιστικής εμπειρίας των ανθρώπων, την εμπιστοσύνη στη δημιουργικότητα και την παγκοσμιότητα του ανθρώπου».

Αυτή η διαρκής πολιτιστική μόρφωση πρέπει να διατηρεί και να εμβαθύ-

νει την εθνική ταυτότητα των λαών του κόσμου, προστατεύοντάς τους από τον επιφανειακό πολιτισμό της κατανάλωσης, που είναι αφ' εαυτού κοσμοπολίτικος, και συγχρόνως, να αποτελεί σημείο εκκίνησης για ένα μεγάλο διάλογο ανάμεσα στους πολιτισμούς, θέτοντας ένα τέλος στον απομονωτισμό και τον φανατισμό.

Δίπλα σ' αυτήν την σφαιρική προβληματική γεννιέται ένας δεύτερος κύκλος νέων προβλημάτων έρευνας. Πρόκειται για τα προβλήματα που συνεπάγεται η διάκριση και η ενθάρρυνση συγκεκριμένων ατόμων. Ενώ οι πολιτικοί και οι σχεδιαστές προγραμμάτων δουλεύουν με μεγάλες ομάδες ανθρώπων όταν δημιουργούν τα προγράμματά τους για δράση, εμείς αντίθετα οι παιδαγωγοί πρέπει να τοποθετηθούμε (μονάχα) δίπλα σ' εκείνους, που μέσα σ' αυτόν τον δύσκολο κόσμο δημιουργούν το δικό τους δρόμο, μέσα στην πειθήνια ή τολμηρή ζωή εξαρτημένη ή ανεξάρτητη. Πρέπει να είμαστε μαζί τους, δίπλα στα όνειρά τους και τις απογοητεύσεις τους, στις ελπίδες και τα σχέδιά τους, στις προσπάθειές τους να ελευθερωθούν από την εξάρτηση και την ακαταστασία, από την πλήξη, από το άγχος. Πρέπει να τους βοηθήσουμε να εγκαταλείψουν τους παραστρατημένους δρόμους της φυγής και της εξέγερσης, για να βρουν τον δρόμο που πάει από την αλλοτρίωση στην συμμετοχή, από την μοναξιά στην κοινότητα. Και μέσα σ' αυτήν τη φαινομενικά ανώνυμη μάζα των νέων, σ' αυτό το «μοναχικό πλήθος», πρέπει να διακρίνουμε συγκεκριμένα άτομα, ακολουθώντας από κοντά την τύχη τους, προτείνοντάς τους τη βοήθειά μας. Η Συγκριτική Παιδαγωγική —το ξέρω ότι αυτό μοιάζει ουτοπικό— πρέπει να εγκαταλείψει την προτίμηση (που δείχνει) σε αφηρημένα σχήματα και να δει ότι εκεί, μπροστά μας, βρίσκεται κάποιος Πέτρος κάποιος Ιμπραήμ, κάποια Μπριζίτ και κάποια Τζαμιλά. Αυτοί είναι που περιμένουν τη βοήθειά μας.

Τελειώνων λοιπόν τις σκέψεις μου ανακαλώντας ένα ποίημα του οποίου ο συγγραφέας είναι ένα αγόρι, Γάλλος δεκαεννιά ετών. Αυτό το ποίημα έχει έναν τίτλο ενδεικτικό αυτών που προηγήθηκαν: «Βοηθήστε με». Μπορεί άραγε μια τέτοια έκκληση να μας αφήσει αδιάφορους; Να το ποίημα:

Σιγαλά, μες τη φευγάτη νύχτα
κλαίω,
και νοσταλγώ την ομορφιά των
λουλουδιών
πλημμύρα στη ψυχή μου ολόκληρη
ο φόβος
ποτέ, όσο το βράδυ αυτό, δεν είχα σκεφτεί
την καρδιά μου.

Μετάφραση: Φάνη Μαρτάκη
Επιστημονική Εποπτεία: Αλ. Κοσμόπουλος